

Adnan Ötügen (1911-1972)

Türk kütüphaneciliğinin en önemli isimlerinden biri olan Adnan Cahit Ötügen 1911 yılında Manastır'da doğmuştur. İlkokulu 1924'de Kadıköy Osmangazi Mektebinde, ortaokulu 1928'de Kadıköy Ortaokulunda, liseyi 1931'de İstanbul Lisesinde tamamlamıştır. 1935'te İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkoloji ve Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümlerinden mezun olmuştur. Üniversitenin iki ayrı bölümünü başarı ile bitiren Adnan Ötügen, Edebiyat Fakültesi Talebe Derneği Başkanı ve Millî Türk Talebe Birliğinde yönetim kurulu üyesi olarak gençlik kuruluşlarında hizmet etmiştir. Aynı zamanda İstanbul'da bazı özel liselerde edebiyat öğretmenliği de yapmıştır.

Ötügen, 1935 yılında Prof. Helmut Ritter başkanlığında oluşturulan Kütüphaneler Tasnif Komisyonunun kâtipliğine atanmış ve dokuz ay çalışmıştır. 1936 yılında ise Yozgat Lisesine edebiyat öğretmeni olarak atanmış ve aynı yıl kütüphanecilik eğitimi almak için Almanya'ya gönderilmiştir. Almanya'ya gitmesinde kendisini Prof. Helmut Ritter desteklemiştir. Almanya'da Berlin Devlet Kütüphanesinde (Pre-ussische Staatsbibliothek) 4 yıl kütüphanecilik öğrenimi görmüş, Leipzig Deutsche Bücherei'de meslek uygulamalarına katılmış ve Berlin'de bulunan Prusya Devlet Kitaplığında çalışmıştır.

1939 yılında yurda dönmüş ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesine Türkoloji asistanı olarak atanmıştır. Daha sonra Maarif Vekilliği Hars Dairesine (daha sonraki adı Neşriyat Müdürlüğü) 1 Ekim 1941'de atanmış ve beş buçuk yıl çalışmıştır. Ötügen'in mesleği ile ilgisi olmayan Neşriyat Müdürlüğünde çalışmış olması kendisine Milli Kütüphanenin kurulması işinde birçok imkânlar sağlamıştır. Maarif Vekâletine Milli Kütüphanenin ve modern kütüphaneciliğin memleket için önemini ifade etmiş, çeşitli yayın organları ve Ankara Radyosu'nda bu konunun propagandasını yapabilmıştır. Neşriyat Müdürlüğü yaptığı yıllarda Türk Ansiklopedisi (o yıllarda İnönü Ansiklopedisi) ve en büyük konu ansiklopedimiz olan İslâm Ansiklopedisi'nin de yayımına başlanmıştır. Tercüme Bürosu yine bu yıllarda kurulmuş, "Klâsikler Serisi" olarak bilinen "Dünya Edebiyatından Tercümeler Serisi" de Adnan Ötügen'in Neşriyat Müdürlüğü sırasında çıkarılmaya başlanmış, 1941'de 13 klâsik eser yayımlanmıştır. Bu görevden ayrıldığı 1946'da son bir yılda basılan tercüme sayısı 152'ye yükselmiştir.

Neşriyat Müdürlüğü yaptığı sırada kütüphanecilerin yetiştirilmesi ve kütüphanecilik eğitiminin bir okul düzeyinde verilmesi amacıyla Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde dönemin dekan vekili Mehmet Emin Erişirgil'in katkıları ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın da kabulüyle pek çok kaynakta 1942 yılında kütüphanecilik kursunun açılmasını sağladığı geçse de kendisi 1940 yılında başladığını belirtmiştir. İki yıl ve dört yıl olarak düzenlenen bu kurslarda tek öğretmen olarak ders vermiştir. Bu kurslar kendisinin şahsi gayretiyle 1952 yılına kadar sürmüş ve çok sayıda kütüphaneci yetiştirilmiştir. Kurslar düzeyindeki eğitim 16 Mayıs 1952'de Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Kürsüsüne bağlı seçmeli bir ders haline dönüştürülmüştür. Ötügen'in şahsi gayreti ve bu kurslar sayesinde kütüphanecilik eğitiminin üniversite düzeyinde verilmesinin önü açılmıştır. Ford Vakfının da maddi desteği ile 1954-1955 eğitim yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde "Kütüphanecilik Enstitüsü" Adnan

Adnan Ötügen

Ötüken'in verdiği dersler ile açılmıştır. Kütüphanecilik Eğitiminin resmi olarak üniversite düzeyinde verilmeye başlamasıyla Kütüphaneciliğin Türkiye'de bir meslek olarak kabul edilmesi sağlanmış, mesleki çalışmalar bilimsel niteliğe kavuşmuştur. Kütüphanecilik Enstitüsü 1964 yılında Kütüphanecilik Bölümü adını almış, Adnan Ötüken 1957 yılına kadar bölümde öğretim görevlisi olarak ders vermiştir. Bu bölüm daha sonraki yıllarda kurulan diğer Kütüphanecilik Bölümlerine köklü bir örnek olmuştur.

15 Nisan 1946'da Maarif Vekâleti Neşriyat Müdürlüğünün, Ankara Sanayi caddesinde 25 numaralı Yüzbaşıoğlu Apartmanında bulunan büroların zemin katındaki odaya camlı bir dolap yerleştirmiş ve Mehmed Emin Yurdakul'un iki kitabını koyarak "Milli Kütüphane Hazırlık Bürosu" adıyla bugünkü çağdaş Milli Kütüphanenin temelini atmıştır. Ötüken'in buradaki çalışmalarına Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanecilik kursundaki öğrencileri yardım etmiştir. 6 Ağustos 1946'da kurulan Recep Peker Hükümeti Programı'nda Ankara'da bir Milli Kütüphane kurulması için hemen çalışmalara başlanacağı metni yer almıştır.

Bu tarihe kadar çok sayıda gazetede ve dergide milli kütüphanenin kurulması ile ilgili yazılar yayımlayarak ve çok defa radyo kanalında yer alarak milli kütüphanenin kurulmasının gerekliliği ile ilgili kamuoyu oluşturmaya çalışmıştır. Bu çalışmalarını da 1946 yılında yayımlanan "Milli Kütüphane Kurulurken" isimli kitabında derlemiştir. Bu kitabının önsözünde şu cümleler yer almıştır.

Memlekette modern kütüphaneler kurmak ve bilhassa bir Milli Kütüphane vücuda getirmek davası muhtelif tarihlerde Büyük Millet Meclisinde, gazete ve dergilerimizde bahis konusu oldu. Yıllar geçtikçe bu ihtiyacı daha geniş ölçüde duyuyoruz. İlk defa Recep Peker hükümeti bu konuyu ciddiyetle ele almış bulunmaktadır. Bütün aydınların birleşik dileği, Milli Kütüphanenin vakit geçirilmeden kurulması etrafında toplanmaktadır. Hükümet programında yer alması davanın hal yoluna girdiğine ilk işarettir. Bütün temennimiz, bu milli abidenin bir an önce yükselmesidir.

Ötüken'in kaleme aldığı bu cümlelerden de anlaşılacağı üzere, Ötüken milli kütüphane kurulması meselesini bir milli dava olarak görmüş, bu uğurda bütün hayatı boyunca çalışmış, yayınlar yapmış ve gerekli kamuoyu oluşturmak için girişimlerde bulunmuştur.

Bu kütüphane 1 Nisan 1947 tarihinde Kocatepe semtinde İsmetpaşa caddesinde (şimdiki Mithatpaşa caddesi) 43 numaralı beş odalı bir konuta taşınmıştır. Ötüken 21 Aralık 1946'da kendi isteği ile Yayım Müdürlüğü görevini bırakarak, Milli Kütüphane Hazırlık Bürosu Şefliği'ne atanmıştır. Büronun masraflarını karşılayacak herhangi bir ödenek bulunmaması nedeniyle Ötüken'in çabaları sonucu 21 Şubat 1947'de Milli Kütüphane Yardım Derneği kurulmuştur. 24 Aralık 1947'de Saraçoğlu Mahallesinde Kumrular Sokakta şimdiki adıyla Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi binasına taşınma işlemlerine başlanılmıştır.

Milli Kütüphane 16 Ağustos 1948 yılında Ötüken'in bütün bu çabalarının sonucunda açılmıştır. 23 Mart 1950 tarihinde yine Ötüken'in çabaları sonucu "Milli Kütüphane Kuruluşu Hakkında Kanun" çıkarılmıştır. Bu kanun ile Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir müdürlük olarak yasal ve tüzel kimlik kazanan Milli Kütüphane, ülkemizde kanun ile kurulan ilk kütüphane olma niteliği kazanmıştır. 1952 yılında Milli Kütüphane bünyesinde "Bibliyografya Enstitüsü" kurulmuştur. Bu dönemde Ötüken Milli Kütüphane Müdürlüğünün yanında, Yüksek Öğretim Genel Müdür Vekilliği ve Güzel Sanatlar Genel Müdür Vekilliği görevlerine ek görev olarak atanmıştır.

1955 yılın da "Milli Kütüphane Nasıl Kuruldu" başlıklı kitabını yayımlamıştır. Ötüken bu eserinde milli kütüphanenin kuruluşunda ve sonrasında yaşadıklarını anlatmış, yaşadığı zorluklardan bahsetmiştir. Aynı zamanda milli

kütüphanenin kurulmasının bir memleket davası olduğunu, yokluklar içinde kütüphanenin nasıl kurulduğunu ve bu davaya ömrünü nasıl adadığını detaylıca anlatmıştır.

1957 yılında Bakanlık Başmüfettişi sıfatıyla Almanya'ya Kültür Ateşesi ve Talebe Müfettişi olarak atanmıştır. Türkiye-Almanya arasındaki kültürel ilişkilerin gelişmesi için yaptığı hizmetlerden dolayı 1960 yılında Alman Hükümeti tarafından Birinci Sınıf Hizmet Nişanı ile ödüllendirilmiştir.

Milli Kütüphane Müdürlüğüne 1960 yılında tekrar atanmış ve kendisine Almanca öğretmenliği de ek görev olarak verilmiştir.

1964 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde Kütüphanecilik Bölümünün kuruluşunda büyük katkısı olmuştur.

1965 yılında yeni kurulan Kültür Müsteşarlığına ilk müsteşar olarak atanmış, opera ve balenin bir Genel Müdürlük halinde Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğünden ayrılması yanında, Milli Folklor Enstitüsünün kurulması ve Milli Kütüphanenin Genel Müdürlük haline gelmesine öncülük etmiştir. 1967 yılında müsteşarlık görevinden ayrılmıştır.

Adnan Ötüken Türk Kütüphaneciler Derneğinin (1949), bu dernek tarafından çıkarılan ve günümüzde "Türk Kütüphaneciliği Dergisi" olarak bilinen Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni'nin ve Milli Kütüphaneye Yardım Derneğinden başka Türk Kanser Savaş ve Araştırma Derneğinin kurucularındandır. Ayrıca Ankara Flarmoni Derneği, Anıtkabir Derneği, Topkapı Sarayı Müzesine Yardım Derneği'nin kurucuları arasında da yer almıştır. UNESCO-Türkiye Milli Komisyonu Yönetim Kurulu Üyesi ve Türk-Irak Kültür Anlaşması Komisyonu Genel Sekreteri olarak da yıllarca çalışmıştır. Ayrıca Ankara Radyosunda "Kitap Saati" konuşmalarını 11 yıl boyunca yönetmiştir. Türkiye Makaleler Bibliyografyasının çıkarılmasında da Ötüken'in imzası bulunmaktadır. 1971 yılında Ankara Yüksek Öğretmen Okulu'nda öğretmenlikten emekli olmuş ve İstanbul'a yerleşmiştir. 2 Mart 1972'de ani bir kalp krizi sonucu vefat etmiştir.

Korcan DOĞAN

KAYNAKÇA

ACAROĞLU, M. Türker, **Batı'da ve Türkiye'de Kaynakça Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

Geçmişten Günümüze Milli Kütüphane 2011, Kalkan Matbaası, Ankara 2011.

KARATAŞ, Ahmet, **Büyütec: Adnan Ötüken (1911-1972)**, Milli Kütüphane Yayınları, Ankara 1999.

ÖTÜKEN, Adnan, **Milli Kütüphane Kurulurken**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1946.

ÖTÜKEN, Adnan, **Milli Kütüphane Nasıl Kuruldu?** Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1955.

SEFERCİOĞLU, Necmeddin, "Türk Milli Kütüphanesinin ve Çağdaş Kütüphaneciliğin Kurucusu Adnan Cahit Ötüken", **50. Kuruluş Yılında Milli Kütüphaneye Armağan**, Ankara Üniversitesi, Ankara 2015.

YAZICI, Mustafa, **Türklerde Kütüphanecilik**, Uygur Matbaası, Ankara1969.

İnternet Kaynakları

Adnan ÖTÜKEN İl Halk Kütüphanesi, **Adnan Ötüken Kimdir?** Erişim adresi: <https://adnanotuken.kutuphane.gov.tr/TR-210380/adnan-otuken-kimdir.html>

Adnan ÖTÜKEN 1972, **Türk Kütüphaneciliği**, C XXI, S 2, Ankara 1972. Erişim adresi:
<http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1752/1734>

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, **Genel Bilgiler**. Erişim adresi:
<http://bilgibelge.humanity.ankara.edu.tr/hakkimizda/genel-bilgiler/>

CUNBUR, Müjgan, **Türk Kütüphaneciliği**, C XXI, S 2, Ankara 1972. Erişim adresi:
<http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1763/1745>

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/adnan-otuken-1911-1972/?pdf=7759> adresinden erişilmiştir